

תורת הבטחון

פרשת בחוקתי

בטחון והשתדלות

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם. ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו. (כו, ג-ד)

ידועים דברי הרמב"ן בריש פרשתנו (ויקרא כו, יא) שכתב דברים מפורסמים בענין השתדלות וז"ל: "והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר (שמות טו, כו): "כי אני ה' רופאך". וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקדם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו (מ"ג כ, ג) ... ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם, אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו... אילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים. וזו היא כונתם באמרם (נצח קמ"א פ"ה, ב): "ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות". לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו... אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים", עכ"ל בקיצור.

מבואר מדבריו שחובתנו לבטוח בהש"ת בלי לעשות שום השתדלות. ואם חו"ש יהודי נחלה, אסור לו ללכת לרופא. וכוונת הש"ס "שניתן רשות לרופא לרפאות", היינו, למי שאינו בוטח בה' ולכן הלך לרופא, הותר לרופא לרפאותו. אבל לעולם אין שום היתר לחולה ללכת לרופא ואסור לעסוק בדרכי הטבע להתרפא. וכן מצינו במקומות אחרים בדברי הרמב"ן שאין היתר לעסוק בעסק השתדלות, כגון גבי אברהם אבינו כשהיה רעב בארץ כנען וירד למצרים, האריך הרמב"ן (נצח"ט יב, י) שהיה בזה חטא גדול, והיה לאברהם אבינו לבטוח בה' ולא לעשות השתדלות כזו, עיי"ש.

דעת החובות הלבבות בחובת השתדלות

אמנם מצינו שיטה אחרת בדברי החובות הלבבות (שער הנטמון, פרק ד') שכתב וז"ל, "ועם ברור אמונתו, כי ענינו מסור אל גזרות הבורא

יתעלה ושבחירת הבורא לו, היא הבחירה הטובה, הוא חייב להתגלגל לסבות תועלותיו ולבחור הטוב כנראה לו מן הענין, והאלקים יעשה מה שקדמה בו גזרתו. והדומה לזה, כי אדם אף על פי שקצו ומדת ימיו קשורים בגזרת הבורא יתברך, יש על האדם להתגלגל לסבות החיים במאכל ובמשתה ומלבוש ובמעון כפי צרכו, ולא יניח את זה על האלקים, שיאמר: אם קדם בגזרת הבורא שאחיה, ישאיר נפשי בגופי מבלי מזון כל ימי חיי, ולא אטרח בבקשת הטרף ועמלו. וכן אין ראוי לאדם להכנס בסכנות בבטחונו על גזרת הבורא... וכן נאמר בענין הבריאות והחולי, כי על האדם לבטוח בבורא בזה ולהשתדל בהתמדת הבריאות בסבות, אשר מטבעם זה ולדחות המדוה במה שנהגו לדחותו, כמו שצוה הבורא יתעלה: ורפא ירפא, מבלי שיבטח על סבות הבריאות והחולי, שהן מועילות או מזיקות אלא ברשות הבורא, וכאשר יבטח בבורא, ירפאהו מחליו בסבה ובלתי סבה וכו', עכ"ל. מבואר מדבריו, שחייב לעסוק בהשתדלות, בין בעניני פרנסה, ובין בעניני רפואה, כמו שחייבה התורה "ורפא ירפא", ואין לומר שיבטח בה' ולא יעשה השתדלות.

ליכא פלוגתא כלל בגדר השתדלות

וכבר עמדו גדולי עולם על דבריהם הקדושים של הרמב"ן והחובות הלבבות, ואמרו פה אחד - דלעולם ליכא שום פלוגתא כלל ביניהם, אלא הכל תלוי במדריגת הבטחון של כל אחד ואחד. ומקור הדבר בגמ' (נצח"ט ל"ה, ג): "תנו רבנן: ואספת דגנך, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר: לא ימוש ספר התורה הזה מפריך, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך, הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: ואספת דגנך; ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: ועבדת את אויבך וגו'. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל, ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי, ולא עלתה בידן", עכ"ל. מבואר דאיכא פלוגתא בגדר חובת ההשתדלות המוטלת על האדם.

הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל (אמן ישראל, דרוש ג') כתב וז"ל, "הנה יש שני מיני בטחון, בטחון של חובות הלבבות, ובטחון של הרמב"ן. להחובות הלבבות צריך לבטוח בהקב"ה ע"י השתדלות דוקא, כי אסור לסמוך על הנס, ואף שאין מעצור להקב"ה להושיע אף בלא השתדלות, אעפ"כ מה שבכחו לעשות מחוייב הוא לעשות (פ"ט שער הנטמון פרק ד'), וחטא אסא לא היה רק מה שלא דרש בה' כלל רק ברופאים כמפורש בפסוק. ולהרמב"ן הבטחון הוא להשליך על ה'

לבד יהבו בלי שום סיבה, ומה שדרז"ל ורפא ירפא, היינו שניתן רשות לרופא לרפא, אבל העובד השלם אין ראוי לדרוש כלל ברפואה טבעית, ולדידיה גם בפרנסה א"צ שום השתדלות רק בטחון בה'. **ונראה שאלו ואלו דברי אלקים חיים**. דהנה מצינו לרז"ל פלוגתא דתנאי בכיוצא בזה ממש, בפ' כיצד מברכין (ג. ס. ט) ת"ר ואספת דגנך וכו', ע"ש. ועיין בנה"ח (שער 6, פרק 8) החילוק בין אצל ההמון ליחידים, ולכן דקדקו חז"ל באמרו 'הרבה' עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, רבים דוקא. **נמצא שליחיד סגולה ודאי ראוי להיות להם בטחון של הרמב"ן כמו שעשה רשב"י במערה ואתרחיש ניסא דאיברי להו חרובא ועינא דמיא בלי השתדלות כלל, ודברי חובות הלכבות אמורים לכלל ההמון כולו כמ"ש בנה"ח לר"י, נמצא אלו ואלו דברי אלקים חיים**, עכ"ל. הרי דס"ל דלעולם ליכא פלוגתא כלל, רק הכל תלוי במדריגת כל אדם.

דברי הרמב"ם סוף שמיטה ויובל

ידועים דברי הרמב"ם (סוף הל' שמיטה ויובל): "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטך ליעקב ותורתך לישראל, לפיכך הובדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם שנאמר בך ה' חילו, והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך. **ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשה האלקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים**, הרי דוד עליו השלום אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי", עכ"ל.

וכתב הגרי"ז (פרשת חיי שרה) בשם הגר"א שמקור דברי הרמב"ם, מדברי הגמ' בברכות הנ"ל, שהוא מדריגת רשב"י. שהגם דק"ל כדעת ר' ישמעאל "הנהג בהם מנהג דרך ארץ", מ"מ מי שנדבה רוחו לנהוג כדעת רשב"י, יזכה לפרנסתו בלי השתדלות כלל.

הרי זה נתקדש קודש קדשים

יש לעמוד על דקדוק לשון הרמב"ם, מדוע כתב "הרי זה נתקדש קדש קדשים", אמת הוא דמי שפורק מעל עצמו עול החשבונות הרבים, ומבדיל עצמו לשרת את השי"ת הרי הוא "קודש קדשים", אבל מדוע זה נוגע לעיקר ההלכה שכל אחד יכול לזכות למדרגת שבט לוי, לזכות לפרנסה בלי שום עסק בהשתדלות?

ובעצה"ת נראה לבאר בזה, דהנה האופן של פרנסת שבט לוי, וגם של כל מי שרוצה להיות כמדרגתם, הוא "למעלה מדרך הטבע". שעל פי דרך הטבע, הפרנסה באה ע"י השתדלות, ואלו שאינם עוסקים בהשתדלות, מתפרנסים "למעלה מדרך הטבע".

ויש לומר טעם למה זכו לזה, משום שהנהגת השי"ת הוא ב"מדה כנגד מדה" - כדאיתא בברכות (כ. ט): "א"ל רב פפא לאביי: מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא?... אמר ליה: קמאי הוו קא מסרי נפשיהו אקדושת השם, אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם", ע"כ. וביאר העיון יעקב וז"ל: "וכשם שמסרו נפשם על קידוש השם שלא כדרך הטבעי כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו, כן נעשה להם נס שלא כדרך הטבעי", עכ"ל. הרי מבואר להדיא שהאופן לזכות להשגחה למעלה מדרך הטבע, היינו אם האדם עצמו נוהג באופן למעלה מדרך הטבע. והיינו דהטבע של כלל בני האדם אינו למסור את עצמו לקדש שם שמים, ומי שמוסר את עצמו לקדש שם שמים – הרי הוא נוהג באופן שהוא למעלה מהטבע, וע"כ הוא זוכה להשגחת השי"ת למעלה מדרך הטבע, ולכן יזכה שהשי"ת יעשה עמו נסים ונפלאות.

וביאר המהר"ל (גור אריה וקלא כז, לז) דמי שמוסר עצמו על קדושת השם נקרא "קדוש", וכיון שנעשה קדוש, הקב"ה עושה לו נס – כי הנס הוא גם כן קדושה לשמו יתברך והוא מסוד הניסים. ובשביל שהוא "קדוש" הוא נבדל מן העולם, ודוחה מנהג העולם וטבעו והנהגתו, וזוכה לניסים למעלה מדרך הטבע, עיי"ש בכל דבריו הקדושים.

לפ"ז יש לומר, דזהו כוונת הרמב"ם במש"כ – "הרי זה נתקדש קדש קדשים", ר"ל דמי שאינו מאמין שפרנסתו תבא בדרך הטבע, רק פורק מעל צוארו החשבונות הרבים, ובוטח בה' שהוא ית' יפרנסו כמו שמפרנס את שבט לוי, זו סיבה שיזכה להתפרנס למעלה מדרך הטבע, שהרי מוסר עצמו לקדש שם שמים! שהרי הוא עובד את השי"ת כל היום, ואינו עוסק בדרכי הטבע להשיג פרנסתו ע"י עסק בהשתדלות. ואין לך מסירות נפש גדולה מזו, ומשום הכי הרי הוא – "קודש קדשים", ולכן מכח הנהגה זו, זוכה לפרנסתו באופן שהוא למעלה מדרך הטבע.

ה' צילך

ובאמת זהו העומק בהנהגתו במדת הבטחון, דהבוטח בהשי"ת, הוא הוא אשר זוכה להשגחתו באופן נפלא למעלה מדרך הטבע – ואפשר שהטעם לזה הוא כנ"ל, דמי שמוסר עצמו לקדש שם שמים, השי"ת נוהג עמו למעלה מדרך הטבע – ממש מדה כנגד מדה. וא"כ, מי שיש לו מדת הבטחון הרי הוא נוהג שלא כדרך טבעו. שהרי, כל מדת הבטחון מיוסדת על זה שאנו מאמינים ש"אין עוד מלבדו", ואין שום כח אחר בעולם כלל, וליכא שום כח להנהגת הטבע, וגם ליכא שום כח בעסק ההשתדלות, רק הכל הוא לגמרי בהשגחת השי"ת. א"כ, מי שמאמין כן באמת, הרי הוא מתנגד לכל חוקי הטבע, דכאשר מסתכלין בהאי עלמא, העולם נראה כאילו כל כולו נוהג רק על פי חוקי הטבע, ונראה שהפרנסה והרפואות באין לבנ"א רק מכח עסקם בהשתדלות. אבל הבוטח בה' מאמין שהפרנסה והרפואה וכו' באה אך ורק מאת השי"ת, ולכן הוא זוכה להשגחה למעלה מדרך הטבע, שהרי הוא נוהג שלא על פי טבעו. עיי"ז, יזכה לפרנסתו אפילו בלי השתדלות כלל!